

HISTORIJSKA TOPOGRAFIJA DUBROVAČKE ASTAREJE (do god. 1366.)

JOSIP LUČIĆ

Dubrovačka Astoreja obuhvaćala je kopneni dio dubrovačkog distrikta (kotara): Župu, Šumet, Rijeku, Gruž i Zaton.¹ U Astoreju prema tome nije spadao sam grad (civitas) ni otoci (insulae). Za Astoreju upotrebljava se neki put i izraz »terra firma«,² zatim »hereditas«, odnosno »djedina«.³

Područje Astoreje nije uvijek imalo tačnu granicu. Ona se sužavala ili širila prema prilikama u zaleđu i snazi zaleđa.⁴ Konačno 1366. ona je bila više-manje tačno utvrđena, pa se naše istraživanje i kreće unutar granice tog razdoblja. Dubrovačka vlada razdijelila je te godine gornje predjele Asterije, darovane joj još 1357. g., među svoje sugrađane — najviše vlasteli, malo građanima, najmanje crkvi. Tada utvrđena granica ostala je više manje nepromijenjena sve do danas. Išla je od potoka Ljute u Platu na današnji vrh Kunja Glavica, zatim vrhovima planina povrh Plata na današnji Veliki Opasonik, Zvijezdu povrh Zavrelja, Malašticu povrh Petrače, vrhovima povrh Buića i Postranja na Ivanicu, skreće na jug prema Brgatu Gornjem, ali sve vrhom brda, zatim ide preko brda Pares na zapad na Vrašticu povrh Šumeta do Golubova Kamena povrh izvora Rijeke dubrovačke. Dotle granica Astoreje poklapa se s granicom Dubrovačke Republike prema tadašnjoj Bosni, kasnije Hercegovini, zatim Turskoj i Austriji. Danas predstavlja granicu dubrovačkog kotara, odnosno NR Hrvatske prema NR Bosni i Hercegovini. Odatle išla je na Vrijesno Brdo povrh Rožata i Prijedora na Slape povrh Mokošica, skreće na zapad ispod Golubovog Puča, zatim ispod Podbrežja na vrh brda povrh Lozice, produžava na Stražišće povrh Vrbice, ali tako da su Kobila Voda i Dol dubrovački. Odatle povrh današnje Štikovice na Granice u Zatonu, ali tako da su Brštanica, Jasen i Ždrijelo bili izvan Astoreje, penje se na Obrovo, ali tako da je granica bila povrh Buleta, a ispod Gomile i Torči. Od Obrova na

¹ »Comitatus de Astaría, videlicet Breno, Juncheti, Grausosi, Malfi et Umbole«, Monumenta ragusina, Libri reformationum I, 110 — kratica Mon. rag.; — dr Josip Jireček, Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku (prev. Dj. Pejanović), Sarajevo 1951, 21 bilj. 33 — kratica, Jireček, Trgovački drumovi.

² »in Starea, id est in terra firma« Mon. rag. II 288; — III 17.

³ Dr Vinko Foretić, Ugovor Dubrovnika sa srpskim velikim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina, Rad JAZU 283, 56, 93 — kratica, Foretić, Rad 283.

⁴ Foretić, Rad 283 passim.

zapad ispod Vratla i crkve sv. Tekle spuštala se na Poljice, na potok koji silazi iz Orašca, a spominje se kao »patagus comunis«.⁵

Unutar tog područja istražio sam sve lokalitete, toponime, hidronime, kulturne objekte i ostalo. Čitav teren sam nekoliko puta propješao i nastojao sve tačno ubicirati. Za svaki lokalitet spomenut ćemo kada se prvi put javlja u dokumentima, odredit ćemo porijeklo: da li je ilirskog, rimskog, romanskog, slavenskog ili vlašskog prema stanju nauke i vlastitim zaključcima. Opisivanje počinje od jugoistoka prema sjeverozapadu.⁶

Epidaurum javlja se 47. god. st. e.⁷ Neki drže da je grčkog,⁸ a drugi ilirskog⁹ porijekla. U srednjem vijeku Epidaurum općenito naziva se Civitas Vetus.¹⁰ Slavenski oblik Cavtat — Cp̄tat (1253).¹¹

Blizu njega je Obod — Obot (1322),¹² koji je pripadao Cavtatu »de Obod de Cita Uechia« (1336).¹³ Oba mjesta spadala su pod Astoreju do 1302.^{13a}

Područje Župe

Župa se u srednjem vijeku zvala Brenum (1164).¹⁴ Jireček misli da je romanskog porijekla;¹⁵ Skok da je ilirskog, ali pod latinskom

⁵ J. Lučić, Dubrovačka Astoreja — granica i područje do 1366, Zbornik Lukše Feritića, Dubrovnik, 1960., str. 54.

⁶ Radnja je dijelom rezultat kolektivnog naučnog istraživanja koje je ljeti 1952. organizirao Historijski institut u Dubrovniku, ikada se obilazila Župa dubrovačka (usp. Ante Marinović, Naučno istraživanje dubrovačke Župe, Hist. Zbor. V, 1-2, str. 183-6). Tada sam bio dodijeljen na rad prof. dr V. Foretiću. S njim sam obilazio teren i dobivao uputstva. Na tome kao i kasnijim zajedničkim obilascima Župe u svrhu dobivanja naučnih rezultata toplo mu se zahvaljujem. Također se zahvaljujem upravi Historijskog instituta u Dubrovniku, što me uvrstila u ekipu. Ostala područja Astoreje: Šumet, Rijeku, Zaton, Gruž, i okolicu grada obilazio sam redovito sam koristeći pripomoć Rektorata zagrebačkog sveučilišta ljeti 1953. i 1954. Zahvaljujem se Rektoratu na novčanoj pomoći. Zahvaljujem se također sveuč. prof. dr Duji Rendić-Miočeviću na sugestijama, a posebno sveuč. docentu dr Žarku Muljačiću na savjetima iz filologije.

⁷ A. Hirtius, De bello Alexandrino, Ingotstadii 1611, 452.

⁸ Patsch u PWRE s. v. Epidaurum; — Jireček, trgovački drumovi, 14

⁹ A. Mayer, Die Sprache der alten Illyrier, B. 1 Wien 1957, 138 — (kratica, Mayer, Die Sprache); — M. Budimir, Pelasto-slavica, Rad JAZU, 309, str. 157; — isti Taurum retractum, Glasnik SAN II, 2, (1950) str. 92., 352. Epidaurus je indoevropsko naselje.

¹⁰ V. Bogišić — C. Jireček, Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272, MH-JSM IX, lib. VII, 64; — VIII, 24; — kratica Statut

¹¹ Fr. Miklosich, Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Beč 1858, 42 — kratica, Miklošić, Mon. ser.

¹² Dubrovački arhiv, Div. Canc. 6,184. — Sve arhivske signature su iz dubrov. arhiva.

¹³ Div. Canc. 12, 208.

^{13a} Foretić, Rad 283, 106.

¹⁴ T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II, 99 — kratica, SCD — Radnje Vice Adamovića: Župa, topografično-povjesničke bilješke, Dubrovnik, 1902; — Gruž, topografično-povjesničke bilješke, Dubrovnik 1903; — Rijeka, topografično-povjesničke bilješke, Dubrovnik 1904; — ne citiram, jer su kompilacije, a većinom tretiraju novije razdoblje.

¹⁵ Trgovački drumovi, 16 — isti, Die Romanen in der Städten Dalmatiens während des Mittelalters I, Wien 1901, 60 — kratica, Die Romanen.

formom;¹⁶ Smodlaka da je predromanskog;¹⁷ Deanović predlatinskog, vjerojatno ilirskog.^{17a} Slavenski oblik glasio je: Žrnovnica »Seruanitie« (1164);¹⁸ »u Зръновънѣци« (1219—1228).¹⁹ Žrnovnica označavala je iz početka gornji dio Župe, pojas koji je obuhvaćen darovanjem Uroša IV 1357. Kasnije se proširio na čitavu Župu.

Župa počinje na jugoistoku sa širim područjem — contrata, gioba, casnazina — Belenum (Belem, Bellen, Belen, Bielen, Bieleni, Baleni).²⁰ Vlaškog je porijekla.²¹ Danas se zove Plat.

Jugoistočna granica Plata, odnosno Župe, počinje od Ljute »in Liuta ultra Belem« (1285.)²² Danas provalija, potok Ljuta. Slavenskog porijekla.²³ Povrh se dizala »montanea dela Iuta« (1325.)²⁴ »Mons Liuta« (1362).²⁵

Povrh Plata, visoko na brdu jest Spilan,²⁶ danas Spion. Spilan je romansko-dalmatinska riječ od spella, spilla.²⁷

Pri moru nalazila se »portus de Gondola« (1281).²⁸ »Gruda« (1363.)²⁹ smještena je isto pri moru. Tako se i danas zove.

Na neodređenom mjestu u Platu bili su »Lanita« (1322);³⁰ »in Subazonem« (1347).³¹

¹⁶ Les origines des Raguse, Slavia X, Prag 1931, 477 — kratica, Skok, Les origines. — Skok i u drugim svojim radovima uzgredno se dotiče topografije dubrovačkog područja. Npr. Dolazak Slavena na Mediteran, Split 1934; — Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima I, II Zagreb 1950. Ne citiram ih, jer u njima nema bitnih izmjena njegovih tumačenja.

¹⁷ J. Smodiaka, Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije, Prilog VAHD LII, 115.

^{17a} M. Deanović, Anciens contacts entre la France et Raguse, Zagreb 1950, 108-9.

¹⁸ SCD II 99.

¹⁹ Miklošić, Mon. ser. 10 — Ostali oblici, Jireček, Trgovački drumovi, 41.

²⁰ Statut, index.

²¹ M. Medini, Starine dubrovačke, Dubrovnik 1935, 103 — kratica, Star. dubr.

²² Div. Canc. 2,92.

²³ I. Sindik, Dubrovnik i okolina, Naselja i poreklo stanovništva 23, Beograd 1926, 27 — kratica, Sindik, Dubrovnik i okolina.

²⁴ Div. Not. 5,41'.

²⁵ Mon. rag. III. 318 i d.

²⁶ Annales Ragusini Anonymi (ed Nodilo) MSHSM 14, Zagreb 1883, 7 — kratica, Anonim. — O Spilanu usp. M. Malnerić, Iz dubrovačke arheologije, Spilan i Gradac, Zetski glasnik 1931 28,31 s netačnom konstatacijom da je Gradac područje današnjeg Vidovog groblja povrh Spilana. Zatim I. Marović, Arheološko iskapanje u okolici Dubrovnika, Anal. Hist. instit. V-VI, Dubrovnik 1956-7.

²⁷ Jireček, Die Romanen I 92.

²⁸ G. Gremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, Zapisi notara Tomazina de Savere 1278—1282, Mon. hist. rag. I Zagreb 1951 br. 604 — kratica, Čremošnik, Spisi.

²⁹ Mon. rag. III, 317.

³⁰ Mon. rag. I, 59.

³¹ Mon. rag. I, 215; — Medini, Star. dubr. 161.

Osim nekoliko bezimernih potoka teče u Platu potok Smokovjenac »cum fonte Smocoueneris« (1281);³² »aqua Smocovenez, Smocoueneç« (1362).³³ Slavenskog porijekla.³⁴ Zatim »aqua clamada Spilen« (1366).³⁵

Od kulturnih spomenika jest crkva sv. Ivana s grobljem »una glissia con cimiterio de San Gioane« (1366).³⁶ Druga je »ecclesia sancti Michaelis de Belen« (1306).³⁷ kod imanja Savina Gundulića. Toj crkvi nema traga u današnjem Platu. U Kosturu, blizu Plata, nalazi se crkva sv. Mihajla. Mogla bi ta biti. To bi značilo da je pod Belem (Plat) spadao i današnji Kostur, što je vjerojatno.

Područje današnjih Mlina zvalo se Molina, Molendina (1272).³⁸ Sindik smatra da je slavenskog porijekla, ali je svakako romanskog. Pri moru je crkva sv. Ilara »sancti Hylacrioni (1272),³⁹ »sancti Yllarionis« (1301).⁴⁰ Postoji i danas.

Povrh te crkve prema Zavrelju, na današnjem Miševu je toponim »Miseuec de Breno« (1313).⁴¹

Izvor jednog od potoka koji prolazi kroz Mline zvao se Vrilla »aqua de la Vrilla« (1313);⁴² ili »Urella« »cum patago de la Urella« (1315);⁴³ ili napokon »Vriella« (1433).⁴⁴ To su današnja Vrela. Inače vode i potoci koji tuda teku nose općenit naziv »aqua de li Molini« (1366).⁴⁵ Pored slavenskog oblika Vrilo javlja se i romanski »in Bulento supra Molendina« (1327).⁴⁶

Iz Mlina uz more stiže se u Srebrno »Subbrenum, Subrenum« (1272). Jiriček smatra da ne potječe od slavenske riječi »srebro« nego od romanskog »Subbrenum«,⁴⁷ tako i L. Zore.⁴⁸ Skok kaže da je ilirskog porijekla pod latinskom formom.⁴⁹

³² Cremošnik, Spisi br. 604.

³³ Mon. rag. III, 316, 333.

³⁴ Sindik, Dubrovnik i okolina, 27.

³⁵ Mon. rag. III, 333.

³⁶ Mon. rag. III, 331.

³⁷ Div. Canc. 4, 102.

³⁸ Statut, 443.

³⁹ Statut lib. III, 54.

⁴⁰ Praec. rect. 2, 73.

⁴¹ Lamenti politici 1, 36.

⁴² Div. Canc. 5, 33.

⁴³ Div. Not. 2, 60.

⁴⁴ Testamenta 1348, 428.

⁴⁵ Mon. rag. III, 334.

⁴⁶ Div. Not. 5, 172 — U Mlinima spominje se i lokalitet »Bretia« 1164 (SCD II, 99), isti dokumenat donosi i Matijašević — »in Brenni qui dicitur Cretia (vel Hretia) in quo etiam loco sederent (!) illi qui dicitur salis seminatores« (Mattei, Memorie storiche su Ragusa I, Zibaldone MSS u knjižnici Male braće u Dubrovniku, 523, — kratica Mattei, Zibaldone), mislim da su »Bretia, Cretia, Hretia« korumpirani oblici od Brelo-Vrelo, »loco... salis seminatores« vjerojatno su današnje Soline istočno od Mlina.

⁴⁷ Die Romanen I, 60 — Trgovački drumovi, 16.

⁴⁸ Dubrovačke tuđinke, Spomenik SAN XXVI, 21 — kratica, Tuđinke; — isti, Paljetkovanje, Rad 115, str. 166.

⁴⁹ Les origines, 477.

Rt koji dijeli Srebrno od Kupara zvao se »Punta« »de Srebrno ad puntam« (1358),⁵⁰ preko kojeg se silazi u »portus Cuporum« (1358)⁵¹ u luku današnjih Kupara. Odatle u selo Kupare »Cuppi« (1317);⁵² »Coppi« (1321).⁵³ Romanskog porijekla.

Između Kupara i Srebrnog diže se Gorica na kojoj se nalazi crkva sv. Stjepana »sanctus Stephanus de la Goriça« (1306).⁵⁴ Crkva se spominje i ranije još 1279,⁵⁵ a za nju zna i Anonim. Oba lokaliteta postoje i danas.

Sjeverno i zapadno od Gorice prostire se polje »planum Subbrenum«, »in plano Subbreno« (1296),⁵⁶ blizu kojeg na zapadu su današnje Kantule »in Subreno ad Cantulas« (1281).⁵⁷ Vlaškog porijekla (catone, catun).⁵⁸

Negdje sjevernije ili sj. istoč. od Kantula nalazili su se Kravari »ad Crauaros« (1357).⁵⁹ Vjerojatno zaselak današnje Brašine, Klokurića ili Krstaca. Vlaškog je porijekla.⁶⁰

U Petrači spominje se »Petracina uoda« (1313),⁶¹ a sjevernije, na području Baletića, nalazi se Žeginec »Sagineç, Segineç« (1362).⁶² Porijeklo slavensko.⁶³

Između Baletića i Buića smjestila se crkvića sv. Đurđa »ecclesia sancti Ćorçii« (1321).⁶⁴ Pokraj te crkve pronađeni su ostaci starohrvatskog pletera.

Brdo povrh Mlina i Petrače s vrhom, koji se danas zove Malaštica, zvalo se »mons Vardia« (1362).⁶⁵ »Vardia« moglo bi biti ilirskog porijekla prema ilirskom plemenu Ardijejci koji su tu nekad nastavali. Tu su postojale i tzv. »terre custodie« (1362).⁶⁶

Od Sv. Đurđa prvo naselje prema zapadu bilo je Grupšić »Grupsich« (1362).⁶⁷ Teško ga je ubicirati, ukoliko to nisu današnji Buići ili koji zaselak prema Makošama. Negdje pokraj Grupšića nalazila se »quedam ecclesia Sclavorum« (1362).⁶⁸ Ne postoji više.

Dolaze današnji Makoše »Macos de Cernouixça« (1324)⁶⁹ ili »Macaseuig« (1324).⁷⁰ Sjeverozapadno od Makoša penje se lokalitet Sopolčica »in loco qui dicitur Sopolciza« (1296),⁷¹ a nalazio se »iuxta ecclesiam sancte Marie« (1296).⁷² Kasnije se to spojilo u jedno »ecclesia

⁵⁰ Vend. Canc. 1, 182'.

⁵¹ ibidem.

⁵² Div. Not. 2, 119'.

⁵³ Div. Not. 6, 46 — U srednjem vijeku kasnije Kupari su se zvali i Crijepi (usp. D. Roller, Dubrovački zanati u XV i XVI st., Zagreb 1957, 123; — Ž. Muljačić, Zupske kuparice u doba Republike, Naše more V, Dubrovnik 1958, 1, 63-64).

⁵⁴ Div. Canc. 4, 105.

⁵⁵ Čeremošnik, Spisi, 113.

⁵⁶ Div. Canc. 3, 116.

⁵⁷ Čeremošnik, Spisi 562, 565.

⁵⁸ Medini, Star, dubr. 104, 161.

⁵⁹ Vend. canc. 1, 167', 182'.

⁶⁰ Medini, Star, dubr. 103, 161.

⁶¹ Div. Not. 1, 100'.

⁶² Mon. rag. III, 303 i d.

⁶³ Sindik, Dubrovnik i okolina, 27.

⁶⁴ Div. Canc. 6, 110.

⁶⁵ Mon. rag. III, 334.

⁶⁶ Mon. rag. III, 321.

⁶⁷ Mon. rag. III, 304 i d.

⁶⁸ Mon. rag. III, 304.

⁶⁹ Div. Not. 4, 35'.

⁷⁰ Div. Not. 5, 13'.

⁷¹ Div. Canc. 3, 43.

⁷² Ibidem.

sancte Marie de Sopolciça« (1362).⁷³ Lokalitet Sopolčica sačuvan je danas neposredno preko granice u Hercegovini, dok crkva postoji i danas u Postranju s ove strane granice. Slavenskog je porijekla.

Negdje u toj blizini jesu Morete »in Brenno ad locum qui dicitur le Morete« (1345).⁷⁴

Dalje prema zapadu jest današnji Grbavac »Grbaueç de Breno« (1332).⁷⁵ Ispod Grbavca a blizu potoka Pijavičina nalazila se crkva sv. Pavla »la glissia de sancto Polo« (1366).⁷⁶ Ne postoji više.

Sjeverozapadno od Grbavca bila je crkva sv. Lazara »ecclesia sancti Laz(ari)« (1285).⁷⁷ Tekst je u dokumentu izbljedio, pa je čitanje nesigurno. Sigurno se spominje 1362.⁷⁸ Crkva ne postoji više, ali se sačuvao lokalitet Sutlazar, odnosno »Suth Laçar« (1428).⁷⁹

Južno od crkve sv. Lazara diže se brežuljak Mali Gradac »de piçulo Gredeç« (1366),⁸⁰ kojeg jugoistočno nadvisuje Veliki Gradac, »Gradeç« (1284).⁸¹ Taj Gradac mora da je indentičan s lokalitetom »de loco Gradessi« (1193).⁸² Spominje ga i Anonim. Gradac je još zapisan i kao »Burnum«. ⁸³ Burnum je ilirska riječ.⁸⁴

Sjeverno, u okolici Graca, nalazila se »Dogna Glavina« (1362),⁸⁵ u čijoj okolici jest i »Podenic in Bregno« (1348),⁸⁶ kao i Poljice »in Breno in Gradço in loco qui dicitur Poliče« (1300).⁸⁷

Od Graca morali bi se popeti na Brgat, ali ćemo se zadržati u Župi i prebaciti se na njezinu južnu stranu. Tu je mjesto Dubac »in Dubec« (1313).⁸⁸ Slavenskog porijekla. Na Dupcu postojala je crkvice koju je

⁷³ Mon. rag. III, 325 i d.

⁷⁴ Mon. rag. I, 175; III, 315; Medini, Star. dub. 161.

⁷⁵ Aptagi 2, 152'.

⁷⁶ Mon. rag. III, 326, 338.

⁷⁷ Div. Canc. 2, 105'.

⁷⁸ Mon. rag. III, 311.

⁷⁹ Libro rosso nunc Matica, 30; — C. Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer, Wien 1897, 24 — kratica, Jireček, Das christliche Element.

⁸⁰ Mon. rag. III, 340.

⁸¹ Div. Canc. 1, 150'.

⁸² F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, SAN, Beograd — Zagreb 1928, 200 — kratica, Šišić, Letopis. — Skok (Les origines... 486) misli da je to Gradac-park, povrh Danača kod Dubrovnika. Međutim taj Gradac uopće se ne spominje u dokumentima do 1366. Gradac pak u Župi spominje se više puta. Osim toga na ovom nalaze se arheološki ostaci još iz rimskog doba, (usp. A. Marinović, n. dj.) dok na onom takvih ostataka nema. Prema tome »Gradec« je župski Gradac. Skok zatim napominje da je »Gradessi« napisano »de la même façon que la graphie Γράδετς de Constantin« (ib.). Tragajući za tim lokalitetom pronašao sam da je to u stvari Gradac (τὸ Γράδετς), kojeg Konst. Porf. u 35. gl. svog djela »De administrando imperio« smješta u Duklju. Budući da Duklja nije graničila s Dubrovnikom otpada i ta kombinacija.

⁸³ Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis, De origine et incremento Urbis Rhagusanae, Dubrovnik 1790, 7.

⁸⁴ H. Krahe, Die alten balkanillyrischen geographischen Namen, Heidelberg 1925, 85; — Mayer, Die Sprache 102.

⁸⁵ Mon. rag. III, 308.

⁸⁶ Testamen. 5, 122-122'.

⁸⁷ Praec. rect. 2,33; — Mon. rag. III, 310, 341.

⁸⁸ Lamenti polit. 1, 33.

1336. sagradio Stepe de Silvestro.⁸⁹ To bi mogla biti crkvice sv. Stjepana »de Debeç«. Na nju upozorava C. Fisković »čije se ime sačuvalo u ruševini male crkvice, kojoj je ruševina široka 2,14 m, a ima veoma male nu apsidu široku jedva 0,78 m i duboku 0,29 m. Položena je na južnom obronku uz cestu na Dupcu. Na oštećenom natpisu koji počinje . . . »anno s(alutis) MCCCXXXVI, Die XII intrante mense madii . . .«, a koji je sačuvan u kući Macanovih na Dupcu, čini se da se također spominje mučenik sv. Stjepan«.⁹⁰ Prema tome znali bismo tko je sagradio crkvu i kad je porušena.

Od Dupca prema istoku, usporedo s morem, proteže se brežuljkast lanac, čiji se središnji dio zove Trapit »in Trapeta« (1296).⁹¹

Na Trapitu bilo je »mons Siello« (1356)⁹² i lokalitet »Balla« (1310)⁹³. Prema izjavi današnjih seljaka, Balla nalazi se kod današnjeg Prijēja. Trapit završava rtom Pelegrin, na kojem je Nikola Lukarević oporučio, da se sagradi crkvice sv. Pelegrinu »ad punctam sancti Pelegrini de Breno ad honorem sancti Pelegrini« (1352).⁹⁴ Po sredini sjeverne padine Trapita, uz polje nalazi se »Balta« (1279).⁹⁵ Romansko-dalmatinskog porijekla.⁹⁶ Danas zaselak Blato. Slavenski oblik »Blatta« (1366).⁹⁷ Blizu Blata u župskom polju je lokalitet »sub Trappeta« (1353).⁹⁸ Također i Gorica »la Goriça« (1281).⁹⁹

Područje Čibače bilo je dosta veliko. Obuhvaćalo je današnju Gornju i Donju Čibaču. U dokumentima javlja se kao: Chivaci, Chivaçio i dr. Pohrvaćeni oblik »Çibacca« (1334),¹⁰⁰ »Çibaça« (1348).¹⁰¹ Područje gornjeg dijela Čibače prelazilo je istočnije od Dupca preko brda do mora.¹⁰²

Na području Čibače nalazi se crkva sv. Mateja »a sancto Matheo de Chiuvaço« (1348).¹⁰³ Prije tog vremena spominje se »sanctum Matheum de Breno in Obęç« (1313).¹⁰⁴ Budući da postoji samo jedna crkva sv. Mateja u Župi, na današnjem »Maćelu«, a narodna tradicija drži je veoma starom, smatram da su se nazivi za područja Dubac i Čibača ukrštavali, pa se radi o istoj crkvi. Na groblju kod te crkve nađeni su ostaci starohrvatskog pletera.

⁸⁹ »Stepe de Silvestro conqueritur de quadam ecclesiam quam ipse fecit in Breno loco dicto Dobeç fuerit destructa« Div. Canc. 11, 122.

⁹⁰ Prvi poznati dubrovački graditelji, Dubrovnik 1955, 65 bilj. 321.

⁹¹ Div. Canc. 3, 40.

⁹² Vend. Canc. 1, 134'.

⁹³ Div. Not. 1, 27.

⁹⁴ Testam. 4, 33.

⁹⁵ Čermošnik, Spisi . . . 47.

⁹⁶ Jireček, Die Romanen I, 88; — M. G. Bartoli, Das Dalmatische I, II, Wien 1901 I, 233, II, 266.

⁹⁷ Div. Canc. 19, 126.

⁹⁸ Div. Not. 7, 44'.

⁹⁹ Čermošnik, Spisi . . . 526.

¹⁰⁰ Div. Canc. 12, 16'.

¹⁰¹ Div. Canc. 15, 156; — Statut, 429.

¹⁰² »Anna uxor Mathie de Bucinolo« prodaje 1319. komad zemlje »de Chiuvaçi« koji se s juga graniči »cum mari« Div. Not. 3, 327.

¹⁰³ Testam. 5, 5' -7.

¹⁰⁴ Lamenti polit. 1, 36.

Ispod kuće Mišića u Čibači prostire se »Dol in Chivas« (1348).¹⁰⁵ Posred Župe rasprostrlo se Župsko polje »plan de Breno« (1366).¹⁰⁶ Na njegovu zapadnom dijelu nalazi se »Ottoch« (1351)¹⁰⁷ iza kojeg se dalje put zapada smjestilo Lazine »de Lassina« (1366).¹⁰⁸ U župskom polju jesu i Čelopeci »in Celapeç« (1251).¹⁰⁹ Slavenskog porijekla. U njegovom naselju diže se crkva »ad sanctam Mariam Magdalenam« (1285).¹¹⁰ Istočno su Oklade »in Breno in loco qui dicitur Aclade« (1279).¹¹¹ Same Oklade obuhvaćale su šire područje »in contrata que dicitur Aclade« (1296).¹¹² Vjerojatno se lokalitet »in Breno in loco dicto Naclode« (1339)¹¹³ odnose na Oklade. Negdje u župskom polju nalazilo se »le Belche«, »ab illo loco qui vocatur Lebelche« (1326).¹¹⁴

Neodređenog je položaja »sub Brego« (1283),¹¹⁵ zatim »Petra magna« (1280).¹¹⁶ Vjerojatno »Velika stijena« iznad Brašine. Lokalitet »Cedula« (1340)¹¹⁷ nije sigurno da se nalazi u Župi.

Kroz župsko polje tekao je »patagus magnus« (1281) »patacum, patagum, potochum«¹¹⁸ riječ slavenska nasuprot Jireček da je romansko-dalmatinskog dijalekta,¹¹⁹ »patago grando« (1366).¹²⁰ Pobire vodu svih potoka župskog polja. Počinje ili bolje silazi »dessende del monte per una vale che se chiama Piaviça« (1366)¹²¹ i prima istoimeni »patago de Piaviça«.¹²² S lijeve strane »aqua de Gerbaueç«, »aqua de Mraulineç«, »aqua clamada. Mlata« (kod Makoša). Posljednji indirektno utječe u »Veliki potok«. Ima još niz bezimernih potoka. »Veliki potok« izlazeći iz uvale Pijavičina prolazi ispod Velikog Graca sa sjeverne i jugoistočne strane do današnje župske Rijeke, od koje teče uglavnom u pravcu jugoistoka prema Kuparima gdje se uliva u more. Danas se zove Rječina, Rijeka. Južno od Čelopeka »Veliki potok« prima potok, danas zvan Mala Rijeka, nastao spajanjem dvaju manjih koji teku istočno i južno od crkve sv. Đurđa, pa se ujedinjuju kao »aqua sancti Georgii«.¹²³ Nosi i drugačiji naziv »aqua de Suth Iuragh«, (1428).¹²⁴ Kod izvora Žeginca bila su dva potoka, jedan teče zapadno od Petrače i uliva se u Veliki potok. Kroz Kantule teče »patagus de Cantullis« (1365)¹²⁵ danas zvan Skoracića. Skuplja vodu iz Petrače i uliva se u Veliki potok blizu Kupara. Hidronimi: Pijavičina, Mlati, Mravinac, Žeginac slavenskog su porijekla.¹²⁶

S desne strane prima Veliki potok koja dolazi s područja Br-gata i njegovih glavnih potoka: Smokovjenca »aqua de Smokovenec«, Dižina »aqua Deseni«, Malog Dižina »l'aqua clamada piçulo Desen« i

¹⁰⁵ Testamen. 1348, 386.

¹⁰⁶ Mon. rag. III, 336.

¹⁰⁷ Testam. 1348, 410.

¹⁰⁸ Deb. Not. 7, 64.

¹⁰⁹ SCD IV 452.

¹¹⁰ Div. Canc. 2, 52.

¹¹¹ Čremošnik, Spisi . . . 76, 372.

¹¹² Div. Canc. 3, 46.

¹¹³ Div. Not. 6, 250'.

¹¹⁴ Div. Not. 5, 127.

¹¹⁵ Div. Canc. 1, 120.

¹¹⁶ Čremošnik, Spisi . . . 301.

¹¹⁷ Div. Not. 6, 167.

¹¹⁸ Čremošnik, Spisi . . . 601.

¹¹⁹ Jireček, Die Romanen I, 91.

¹²⁰ Mon. rag. III, 338.

¹²¹ Mon. rag. III, 338.

¹²² Mon. rag. III, 339.

¹²³ Mon. rag. III, 339, 337, 338, 304.

¹²⁴ Libro rosso 29' — Jireček, Das christ. 24.

¹²⁵ Div. Canc. 19, 113.

¹²⁶ Sindik, Dubrovnik i okolina, 27.

niz drugih bezimernih i sezonskih, koji se prema zapadnoj strani Graca slijevaju u jedan, a taj tada teče južnom stranom Graca kao »patago de Gredeč« ili »patago grande de Gredeč«¹²⁷ i uliva se na istočnoj padini Graca u župski Veliki potok, koji do utoka prima još dva potoka s desne strane.

Padine brda zovu se ili slavenskim nazivom »Strana« in Breno in Strana«¹²⁸ (1325) — odatle možda današnje Postranje — ili romanskim »costeria« (1343).¹²⁹ Slavenski oblik Župa za Brenum javlja se 1366. »Vicecomes Breni tum Čoppa«.^{129a}

Brgat

U srednjem vijeku naziva se: Vergatum. Jireček izvodi iz riječi »virgetum«,¹³⁰ Skok od »virgatus«;¹³¹ Medini od Bergatum u vezi s Brgud.¹³²

Širi pojam Brgata obuhvaćao je zemljište zapadno od rijeke Pijavičine, Graca do današnje granice kotara, zatim današnji Donji i Gornji Brgat, Žarkovicu, Bosanku i brdo Srđ. Brgat u užem smislu obuhvaća područje današnjeg Donjeg i Gornjeg Brgata do Gornje Čibače, Žarkovice i Bosanke.

Donji Brgat zvao se »mons castri Marini de Menče« (1362) ili jednostavno »Mons castri«.¹³³

U Gornjem Brgatu je »Željezna ploča« »Lesena proča« (1280);¹³⁴ »Sievesna Ploča« (1362).¹³⁵

Sjevernije od Željezne ploče, gdje je sada stara crkva sv. Ane s grobljem, bila je crkva sv. Petke i groblje »intorno deli cimiteri e de sancta Petcha« (1366). Povrh Brgata i Šumeta jest brdo Parež »mons Pares« (1366). Malo dalje sjevernije povrh vode Smokovca jest »Glaviča«.¹³⁶

Južno od Gornjeg Brgata nalazi se »Tomba communis« (1321)¹³⁷ ili Tumba, gdje je 1441. sagrađena tvrđava. Romanskog je porijekla.¹³⁸

Južno od Donjeg, a jugoistočno od Gornjeg Brgata diže se brdo »Mons sancte Barbare« (1328),¹³⁹ na kojemu se nalazila i crkva sv. Barbare (1372).¹⁴⁰ Tu se nalaze i neki stećci, koje spominje Ivan Matijaše-

¹²⁷ Mon. rag. III, 341, 310, 344,

¹²⁸ Testam. 3, 32.

¹²⁹ Div. Canc. 14, 39' i d.

^{129a} Mon. rag. III, 235.

¹³⁰ Die Romanen I 60; — Trgov. drumovi 17.

¹³¹ Prilozi ispitivanju hrvatskih imena mjesta VI, Nast. Vjesn. XXIX 228-9; -

Les origines... 178.

¹³² Star. dubr. 104.

¹³³ Mon. rag. III 310 i d. — O poistovećivanju »castrum Marini de Mence« s Donjim Brgatom usp. A. Marinović, n. dj. 184.

¹³⁴ Čremošnik, Kancelariski i notariski spisi 1278—1301 SAN, Beograd 1932, 23.

¹³⁵ Mon. rag. III, 316.

¹³⁶ Mon. rag. III, 344, 309.

¹³⁷ Div. Canc. 6, 232.

¹³⁸ Jireček, Die Romanen I, 60.

¹³⁹ Div. Not. 5, 192.

¹⁴⁰ Testamen. 1348, 422.

vić,¹⁴¹ ali oni potječu iz XV st., kad su se neki patareni 1403. naselili na Brgatu.¹⁴²

U predjelu oko Donjeg i Gornjeg Brgata bilo je još nekoliko lokaliteta, koje je teško ubicirati: »Dol« (1301),¹⁴³ »Goriča« (1317).¹⁴⁴

Ostali dio Brgata obuhvaća današnji Srđ, koji se često poistovećuje s Brgatom. Srđ se naziva i Krstac »Cresta, Cresteç«. Romanskog je porijekla.¹⁴⁵

»Caput sancti Sergi« (1302)¹⁴⁶ najvjerojatnije mjesto gdje se danas nalazi tvrđava na Srđu. Svakako u blizini postojala je i »ecclesia sancti Sergii de Vergato« (1283)¹⁴⁷ »ad sanctum Serçium« (1313)¹⁴⁸ »a santo Sergi a la montagna« (1348).¹⁴⁹ Crkvice je bila porušena u ratu s Urošem (1302), ali je opet sagrađena iste godine.¹⁵⁰ Negdje u blizini bilo je »Fundo Fudo« (1302) »in Vergato in loco qui dicunt Fundo Fudo«.¹⁵¹ Po svoj prilici sjeveroistočno od vrha Srđa nalazila se »ecclesia sancti Joane Batista a Vergato« (1348), koja se imala sagrađiti prema oporuci Pasque de Goçe.¹⁵² Bosanka (XIII, 1323)^{152a} na današnjem je mjestu.

Na zapadnoj strani Srđa, povrh zaliva Rijeke nalazi se »Laquiza, Loquiça« (1297, 1363).¹⁵³ Sačuvan je i naziv »Aquiça in Vergato« (1335).¹⁵⁴ Malo sjevernije od Lokvice bila je Konjuška Ploča »ad montaneam Vergati . . . ad Cognusca ploča« (1343).¹⁵⁵ Lokvice i Konjuška ploča sačuvali su do danas imena. Blizu su bile i »Coseriçe« (1343).¹⁵⁶ Na neodređenom mjestu su »Agusize« (1255) »in Vrgato in loco qui dicitur Agusize«.¹⁵⁷

Južno ispod Lokvica, na mjestu Nuncijata, bila je 1348. sagrađena »una ecclesia in lo monte di Cresteç nella via d'Ombla ad honorem de sancta Maria Annunciata«.¹⁵⁸ Crkvice pak sv. Mihajla »de Chresta« (1325)¹⁵⁹ uz koju su 1349. bile koludrice¹⁶⁰ nalazila se uz današnji Hercegovački put podno kuće poč. konzervatora Lukše Beritića.¹⁶¹

¹⁴¹ M. Deanović, Dnevnik Iva M. Matijaševića, Anali Hist. inst. I 318.

¹⁴² Reformationes 32, 154.

¹⁴³ Praec. rect. 2, 68.

¹⁴⁴ Div. Not. 2, 144.

¹⁴⁵ Jireček, Die Romanen II 6-7.

¹⁴⁶ Mon. rag. V, 32.

¹⁴⁷ Div. Canc. 1, 145.

¹⁴⁸ Div. Canc. 5, 205.

¹⁴⁹ Jireček, Die Romanen II, 10.

¹⁵⁰ Mon. rag. V, 33.

¹⁵¹ Mon. rag. I, 32.

¹⁵² Testamen. 1348, 296.

^{152a} Skok, Les origines... 476. U notarskim knjigama nisam na žalost našao spomena Bosanke do 1366. god.

¹⁵³ Div. Canc. 3, 55' - 19, 15-19'.

¹⁵⁴ Div. Canc. 11, 107.

¹⁵⁵ Div. Canc. 13, 15'.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ SCD IV 611.

¹⁵⁸ Test. 5, 2' — Fisković, Prvi graditelji 65.

¹⁵⁹ Test. 3, 14.

¹⁶⁰ Distributiones test. 1, 9'.

¹⁶¹ Fisković n. dj. 65.

Šumet

Šumet je obuhvaćao čitavu današnju šumetsku dolinu s padinama okolnih brda, pružio se sve do mora, tačnije do izvora dubrovačke Rijeke, tako da je lijeva obala Rijeke s Komolcem, Goricom, Čajkovićima spadala pod Šumet, pa je Šumet imao obalu mora »in Junceto ad litus maris« (1238).¹⁶²

U srednjem vijeku nazivao se Juncetum, Junchetum i sl. Jireček i Skok izvode iz riječi iuncus = rogoz, šaš, trstika.¹⁶³ Rano se javlja i hrvatski oblik: Šumet u tzv. »Lokrumskim falsifikatima« (1112),¹⁶⁴ zatim i kasnije u vjerodostojnim izvorima »de Sumeto« (1354).¹⁶⁵ Taj izraz Skok izvodi iz šumiti.¹⁶⁶

Granično područje prema Brgatu bila je Željezna Ploča čiji je jedan dio pripadao Šumetu »in Juncheto in loco dicto Jaslusna Ploča« (1357).¹⁶⁷ Sa sjevera okruživalo je Šumet »montanea Sclauorum« (1329).¹⁶⁸

Zapadno od Željezne Ploče, po svoj prilici, na mjestu gdje put iz Šumeta prema Brgatu siječe željezničku prugu nalazila se crkva sv. Vida »ad sanctum Vitum« (1211).¹⁶⁹ To mjesto zove se danas »na Vidu«. Ostaci crkve porušeni su u početku XX st. prilikom probijanja pruge. Danas se po međama nađe kamenja u kreču, koje, prema pričanju seljaka, potječe od te crkve. 1428. javlja se toponim »Suchuid, Suthvid«.¹⁷⁰

U tom istočnom dijelu Šumeta središnja je tačka crkva sv. Martina, mnogo spominjana u tzv. Lokrumskim falsifikatima (1100, 1112), u autentičnoj ispravi 1193.¹⁷¹ Oko te crkve i u njenoj neposrednoj blizini nalazila su se osnovna imanja lokrumskog benediktinskog samostana, na kojima se spominju lokaliteti: Carine »Zarina« (1311);¹⁷² Plašilo »in loco dicto Plassillo« (1357); »Ses vias« (1357); in loco ubi dicitur Opsisča« (1357); »in Juncheto ubi dicitur Sella« (1357); — mora da je to današnje selo Šumet: »in loco dicto Stancicino; »Centesla« (može se čitati i Tentesla) (1352);¹⁷³ »ad Callem« (1281).¹⁷⁴

Lokalitet »Čargradi« (1357)¹⁷⁵ također blizu posjeda lokrumskog samostana, vjerojatno su današnje Knežice.

¹⁶² SCD IV 63-4; — Prema jednom registru o prihodima lokrumskog samostana iz 1783. MSS 36-IV-5 Dominikanske biblioteke opisuju se granice Šumeta »Tutto il Gionchetto confina da levanto con il monte da Bergatto detto Parisch o Paris, come si legge nelle nostre carte antiche a occidente col villaggio detto Ombla, e con il fiume detto parimente da moderni scrittori Ombla, ma da antichi geografi Arione: da mezzo-giorno con Bossanca, da Borra con la Turchia lugo detto Zarina«. 59.

¹⁶³ Die Romanen I 60; — Prilozi ispitivanju hrv. mjesta 130.

¹⁶⁴ Šišić, Pop Dukljanin 197.

¹⁶⁵ Div. canc. 18, 5'.

¹⁶⁶ Prilozi ispitivanju... 130.

¹⁶⁷ Div. not. 7, 162.

¹⁶⁸ Div. not. 5, 217'.

¹⁶⁹ SCD III, 109.

¹⁷⁰ Libro rosso 20 — Jireček, Das christliche... 24.

¹⁷¹ SCD II 258.

¹⁷² Div. not. 1, 64'.

¹⁷³ Div. not. 7, 162, 160, 161', 162', 5'.

¹⁷⁴ Čremošnik, Spisi... 499.

¹⁷⁵ Div. not. 7, 160.

Crkva sv. Kuzme i Damjana »in Çoncheto supra ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani« (1365)¹⁷⁶ postoji i danas. Sjeverno od nje jest Lastva »Lastua« (1357).¹⁷⁷ Naziv vlaškog porijekla.¹⁷⁸ Jedanput se Lastva naziva »Basiua sotto la montagna« (1353).¹⁷⁹

»In Juncheto loco Cralestiça« (1329)¹⁸⁰ vjerojatno su današnji Lještići u brdu između Knežica i Čajkovice.

Povrh Čajkovice nalaze se razvaline crkve sv. Mihajla »ecclesia sancti Michaelis« (1366).¹⁸¹ Tu sam otkrio brojne stećke dosada javnosti nepoznate. Bit će predmet posebnog obrađivanja.

»Montanea Stulbiça« (1295),¹⁸² prema pričanju seljaka, sada vrh brda između Čajkovice i izvora Rijeke.

Kroz dolinu Šumeta proteže se polje »in campo Juncheti« (1312).¹⁸³ Pri dnu polja, u današnjem Komolcu jest crkva sv. Duha u izvorima zvana »ecclesia sancti Firmi« (1312).¹⁸⁴ Crkva je svakako veoma stara jer je u njoj uzidan fragment ciborija koji potječe iz XI st.^{184a} Južnije u nekadašnjim Ogarićima, pokraj današnjih Čajkovića jest »ecclesia sancti Triphonis de Juncheto« (1299),¹⁸⁵ kod koje je »Arena« (1272) »in Juncheto in loco qui dicitur Arena prope ecclesiam s. Triphonis«.¹⁸⁶

U polju, prema sjeveru nalazilo se »Pod Votges« (1357),¹⁸⁷ to je vjerojatno današnje »Pod Botom«. Južnije »in loco dicto Toraç« (1357),¹⁸⁸ po svoj prilici je današnji Tor. Iza Tora još južnije jesu »Macouischi« (1283) »in loco qui dicitur Macouischi«¹⁸⁹ mogli bi biti današnji Makovići. Istočnije od Tora nalaze se ostaci crkve sv. Nikole. Nije posve sigurno da se na nju odnosi podatak od 26. XII 1346. u kojem »Radoslauus de Methiglauo de Çoncheto« daje u zalog »unam eius domum lignaminis positam in terreno communis prope sanctum Nicolam«,¹⁹⁰ jer bi se to moglo odnositi i na sv. Nikolu u gradu. Ali se može upozoriti da je Malo vijeće 25. IX 1319. dopustilo gradnju kuće na obroncima brda prema Šumetu na općinskom zemljištu, pa bi se podatak mogao odnositi na Sv. Nikolu u Šumetu.

»In loco Drieno« (1357)¹⁹¹ sačuvan je danas kao »U Drienu«.

Kroz šumetsku dolinu teče veliki potok, danas zvan Slavjan, a u srednjem vijeku »patagus magnus« (1357),¹⁹² izvire iz »Vrillo« (1357).¹⁹³

¹⁷⁶ Div. canc. 19, 118.

¹⁷⁷ Div. not. 7, 156.

¹⁷⁸ Medini n. dj. 104.

¹⁷⁹ Testamenta 1348, 464'.

¹⁸⁰ Div. canc. 9, 28.

¹⁸¹ Mon. rag. III 345.

¹⁸² Div. canc. 3, 34.

¹⁸³ Div. not. 1, 130.

¹⁸⁴ Div. not. 1, 96'.

^{184a} K. Prijatelj, Skulpture s ljudskim likom iz starohrvatskog doba, Starohrvatska prosvjeta III, 3., 1954, 90.

¹⁸⁵ Praec. rect. 2, 19 — Statut, III 53.

¹⁸⁶ Statut III 53.

¹⁸⁷ Div. not. 7, 163.

¹⁸⁸ Ibidem

¹⁸⁹ Div. canc. 1, 117.

¹⁹⁰ Div. canc. 15, 74.

¹⁹¹ Div. not. 7, 149'.

¹⁹² Div. not. 7, 149'.

¹⁹³ Div. not. 7, 162.

ili »Vrela« (1366).¹⁹⁴ Osim njega spominje se još neodređeni »patagus aque vive« (1357), te »aqua que uocatur aqua regis« (1357),¹⁹⁵ prolazio je ispod »Çargradi«. Tekao je i potok s Lastve »a patago Lastue« (1362).¹⁹⁶

Rijeka

Područje Rijeke zvalo se: Umbula, Umbla, Ombla i sl. Jireček kaže da je romanskog porijekla,¹⁹⁷ Bartoli da je pod utjecajem venecijanskog dijalekta,¹⁹⁸ Zore misli da je nastalo od Vimbula, te da je u vezi s vinom. Prvobitna Rijeka, po njemu bila bi današnja Lozica.¹⁹⁹ Skok naprotiv da bi mogla biti slavenskog porijekla od oblъ.²⁰⁰

Pseudo Skilak u 24. gl. »Periplusa« spominje rijeku Arion (Ἄριον).²⁰¹ U historiografiji općenito se smatra da Arion označuje dubrovačku Rijeku.²⁰² Kao izrazito ilirsku riječ navode je Krahe²⁰³ i Mayer.²⁰⁴ M. Suić je mišljenja da se hidronim Arion ne odnosi na dubrovačku Rijeku, nego da se u tom hidronimu kriju rijeke Drilon (Drim—Bojana) i Naron (Neretva).²⁰⁵ Smatram, da se hidronim Arion ipak odnosi na dubrovačku Rijeku.²⁰⁶ Slavenski oblik Rijekla, Rēke javlja se 1169—1170.²⁰⁷

Područje Rijeke obuhvaćalo je desnu obalu od izvora do Mirinova, lijevu od Čajkovića do Kantafiga.

Izvor Rijeke zvao se slavenski Oko (1253) »do Oka«.²⁰⁸ Taj izraz javlja se zajedno s romanskim »Buleth over Ocho« (1428),²⁰⁹ »l'aqua de Bulento« (1366);²¹⁰ »Bullentum de Çoncheto« (1365).²¹¹ Najranije spominje se 1261.²¹² Označuje pogranični prostor oko izvora Rijeke dubrovačke i Šumeta, pa neki put piše da pripada i Rijeci »ad Bullentum de Ombla«.²¹³ To je u stvari ono područje provalije iznad izvora i okolo

¹⁹⁴ Mon. rag. III 345.

¹⁹⁵ Div. not. 7, 160-160'.

¹⁹⁶ Mon. rag. III 312.

¹⁹⁷ Die Romanen I 60.

¹⁹⁸ Das dalmatische II 308.

¹⁹⁹ Paljetkovanje, 223-4.

²⁰⁰ Prilozi ispitivanju hrv. mjesta 455.

²⁰¹ Scylacis Caryandensis Periplus, u Geographi graeci minores (ed. C. Mullerus) I Paris 1855, 30; — također, Anonymi (vulgo Scylacis) Periplus (izd. M. Suić), Rad JAZU 306, 174.

²⁰² Appendini, Notizie storico-critiche... I 7; — G. Ferrich, Periegesis orae Rhagusanae, Dubrovnik 1803, 49-50; — Jireček, Trgovački drumovi 17.

²⁰³ Die alten... 15, 47, 80.

²⁰⁴ Die Sprache... 59.

²⁰⁵ Gdje se nalazilo jezero iz 24 poglavlja Pseudo Skilakova Periplus? Glasnik Zem. muzeja Sarajevo NS VIII, 116 i d. — O jezeru, usp. K. Patsch, GZMBH, XVIII, 1906, 367.

²⁰⁶ J. Lučić, Pseudo Skilakov Arion i Rijeka dubrovačka, Anali 1958-9.

²⁰⁷ Miklošić, Mon. ser. 7 — SCD II 126.

²⁰⁸ Miklošić, Mon. ser. 38 — SCD IV, 531.

²⁰⁹ Libro negro dell' Astarea — MSS u Hist. inst. 38'.

²¹⁰ Mon. rag. III 345.

²¹¹ M. Dinić, Iz dubrov. arhiva I SAN 1957, 10.

²¹² SCD V 195.

²¹³ Mon. rag. III 330.

njega »ad labem dicti Bullenti« (1283).²¹⁴ Riječ je romanskog porijekla.²¹⁵ Jireček je zapisao na jednom mjestu, da je Bullentum današnje Obuljeno.²¹⁶ Međutim iz izloženog vidi se da nije tačno.

Pokušat ćemo odrediti gdje je bio hidronim Cruvella (1316).²¹⁷ Oblik je zapisan i kao Curvella (1261).²¹⁸ U Statutu (VII, 64) određuju se područja i okruzi koji se smatraju kao jedna luka za vrijeme berbe. Na kopnu počinje od Zatona, zatim slijedi Rijeka »tota Umbula usque ad aquam que dicitur Curvella«, pa Šumet, Gruž itd. Smjer opisivanja okruga ide od sjeverozapada prema jugoistoku, pa prema tome »aqua Curvella« označuje krajnju granicu Rijeke prema Šumetu. Curvella dakle poistovećuje se s početnim tokom Rijeke, odmah poslije izvora. Tu je, kako smo vidjeli, bila i granica Rijeke i Šumeta. Nije dakle Curvella potok koji teče iz Petrova Sela, kako je mislio Jireček,²¹⁹ niti je taj hidronim u vezi s toponimom Curilo, kojemu bi dao ime, kako tumači Skok,²²⁰ a nije se Kurilom negda zvalo Curvella, kako je smatrao Medini.²²¹

S desne strane izvora jest Rožat. Kao naselje javlja se 1285. »illi de casali Račate«.²²² Crkvu »ecclesiam sanctae Mariae in loco qui dicitur Rabiatham« darovao je 1123. Dubrovčanin Sabin benediktincima.²²³ Jireček izvodi Rožat od latinske riječi rosetum,²²⁴ isto i Zore.²²⁵ Skok od radiatum.²²⁶

Malo povrh Rožata jest Prijevor »in loco qui dicitur Preuori« (1334).²²⁷ Slavenskog porijekla.

Iznad današnjeg Dračeva Sela jest »Tuttman« (1352) »in loco dicto Tuttman«.²²⁸ Postoji i danas.

Između Obuljena i Dračeva Sela pri moru jest voda »Goraua« (1355),²²⁹ a povrh Mokošica jesu Slapi (1366).²³⁰ Mokošice javljaju se 1341. »in casali Mocossiçe«.²³¹ Slavensko porijeklo. Povrh njih jest Toplo Brdo »super Toploberdza in Ombula« (1248).²³² Na Vrijesnom Brdu našao sam nekoliko stećaka. Na ovoj strani Rijeke nalazi se negdje »Dragochin dol« (1362).²³³

Ulaz u riječki zaljev zvao se »Bucha Ombole« (1364),²³⁴ preko kojeg prelazi se na lijevu stranu u današnji Sustjepan.²³⁵ U njemu se nalazi crkva sv. Stjepana »ecclesia sancti Stefani de Umbula« (1160).²³⁶ Poznata je i Anonim. Oko nje se rano formira i naselje »de Umbula de sancto

²¹⁴ Div. Canc. 1, 118.

²¹⁵ Jireček, Die Romanen I 60 — Skok, Les orig. 484.

²¹⁶ Trgovački drumovi... 17.

²¹⁷ Div. Not. 2, 66'.

²¹⁸ SCD V 195.

²¹⁹ Statut, Index.

²²⁰ Prilog ispitivanju hrv. mjesta 332; — Les origines... 484.

²²¹ Star. dubr. 104.

²²² Div. Canc. 2, 48.

²²³ Foretić, Rad 283, 73.

²²⁴ Die Romanen I 60 — Trgov. drumovi 17.

²²⁵ Tuđinke 15.

²²⁶ Les origines... 480.

²²⁷ Div. Canc. 11, 3'.

²²⁸ Div. Not. 7, 15'.

²²⁹ Vend. Canc. 1, 117.

²³⁰ Mon. rag. III 329 (netačno piše Stapi).

²³¹ Div. Not. 6, 40.

²³² SCD IV 366.

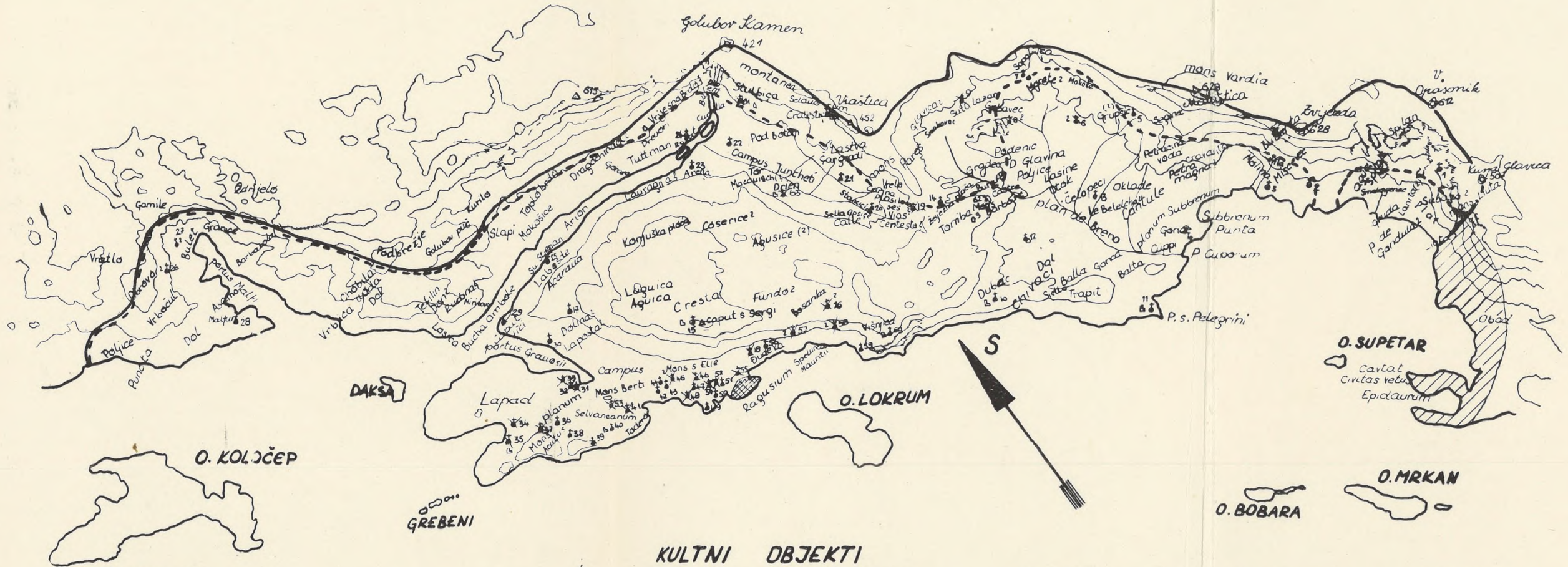
²³³ Mon. rag. III 314 i d.

²³⁴ Div. Canc. 19, 90.

²³⁵ O Sustjepanu kao toponimu, Jireček, Das christliche... 26

²³⁶ SCD II 89.

Povijesno-zemljopisna karta dubrovačke Astareje to jest područje: Župe, Šumeta, Rijeke, Zatonu, Gružai okolice grada do 1366

Legenda

— granica 1366
 - - - granica do 1357
 // // // izgubljeno područje 1302

⊕ kulturni objekt sačuvan
 ⊕? - " - " razvalina
 ⊕ - " - " vjerojatno bio

— stećak
 ~~~~~ horizontala na 100 m
 ~~~~~ rijeka, potok

KULTNI OBJEKTI

1.) S. Ivan 2.) S. Mihajlo 3.) S. Ilar 4.) S. Stjepan 5.) S. Đurađ 6.) Esclasia Sclaurorum? 7.) S. Marije de Sopoljica 8.) S. Pavao 9.) S. Lazar 10.) S. Stjepan	11.) S. Pelegrin 12.) S. Mačej 13.) S. Marija Magdalena 14.) S. Petka 15.) S. Srd 16.) S. Ivan 17.) S. Marija Anuncijata 18.) S. Mihajlo de Cresle 19.) S. Vid 20.) S. Martin 21.) S. Kuzma i Damjan	22.) S. Duha 23.) S. Trifun 24.) S. Marija u Rožatu 25.) S. Stjepan u Sustjepanu 26.) S. Usmat? 27.) S. Ivan? 28.) S. Stjepan u Zatonu 29.) S. Kuzma i Damjan 30.) Sv. Križ 31.) S. Fuska 32.) S. Pankracije 33.) S. Geminian 34.) S. Martin 35.) S. Marija Mandaljena 36.) S. Mihajlo 37.) S. Ivan 38.) S. Nikola 39.) S. Vlah 40.) S. Grigor 41.) S. Lebnard 42.) S. Juraj 43.) S. Apolinar 44.) S. Klement 45.) S. Ivan 46.) S. Ilija 47.) S. Andrija 48.) S. Marija od Pile 49.) S. Lovro 50.) S. Juraj 51.) S. Feliks 52.) S. Toma 53.) S. Damirno 54.) S. Vito 55.) S. Katarina 56.) S. Antun 57.) S. Vital 58.) S. Trifun 59.) S. Jakov 60.) S. Ursula 61.) S. Mihajlo 62.) S. Barbara 63.) S. Nikola

Stephano« (1313).²³⁷ Pokraj Sustjepana nalazio se toponim »Labes de Acaraua« (1363).²³⁸

Negdje u Rijeci, vjerojatno kod Ogarića, bio je toponim »Lauragna« (1282) »a Lauragna usque ad confinia territorii ecclesie sancti Triphonis«. ²³⁹ Spominjanje crkve sv. Trifuna upućuje da blizu nje treba tražiti taj lokalitet, ukoliko »lauragna« nije lovor, kao oznaka međe.

Nesigurno je da li se nalaze u Rijeci: »in loco qui dicitur in Acrasti«²⁴⁰ (1305), zatim »in loco dicto Machusino Grudie alla marina« (1348),²⁴¹ jer su danas nepoznati.

Zaton

Područje Zaton i Poljica prostire se od Lozice, tačnije od starog mjesta prijelaza preko Rijeke, koje je bilo kod današnjeg Mirinova »a patago pareçi antiqui« (1314)²⁴² do potoka u Poljicima prema Orašcu »patagus comunis« (1326).²⁴³

U srednjem vijeku Zaton općenito se naziva Malfum, Malfium, ali spominje se i hrvatski oblik Saton (1284)²⁴⁴ ili ranije u slavenskim ispravama kao Zaton (1169—1170?).²⁴⁵

Zore misli da je Malfum grčka riječ,²⁴⁶ Jireček da je romanskog porijekla,²⁴⁷ a Bartoli da je ne samo preromanskog nego i prearijskog,²⁴⁸ Smodlaka pak da je predromanskog.²⁴⁹

Na Tabuli Peutingeriani zabilježen je blizu Epidaura lokalitet Asamo,²⁵⁰ kojeg većina povjesničara ubicira kod današnjeg Zatonu.²⁵¹ Nasuprot njima A. Mayer misli da je Asamum današnji Lapad. Tumači time da je Lapad nastao od riječi lapis, idis, a to da je prijevod ilirskog korijena »ak« = oštar, šiljat kamen. Od tog korijena da potječe Asamum.²⁵²

²³⁷ Div. Canc. 5, 73'.

²³⁸ Testamen. 4, 64.

²³⁹ Čremošnik, Spisi ... 950.

²⁴⁰ Div. Canc. 4, 31'.

²⁴¹ Div. Canc. 15, 98'.

²⁴² Div. Not. 2, 29.

²⁴³ Div. Canc. 8, 236'.

²⁴⁴ Div. Canc. 2, 113'.

²⁴⁵ Miklošić, Mon. ser. 7 — SCD II 126.

²⁴⁶ Tuđinke 13.

²⁴⁷ Die Romanen I 61.

²⁴⁸ M. Bartoli, Le tre basiliche di Ragusa e la coppia basilica ed ecclesia, Rešetarov Zbornik, 1931, 414.

²⁴⁹ Prilog VAHD LII 115.

²⁵⁰ Weltkarte des Castorius gennant, Die Peutingerische Tafel, Ravensburg 1888.

²⁵¹ Tomaschek, PWRE II, 2; — F. Bulić, Necropoli antica cristiana a Slano di Ragusa, Bull. XXIV 89; — G. Novak, Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije, 22.

²⁵² Doprinosi poznavanju rimskih cesta u Dalmaciji VAHD LI 141 — gdje se nalaze navedena i ostala mišljenja.

Područje Zatonu počinje od jugoistoka prema sjeverozapadu s izrazitijim mjestom Lozica »Lošića« (1314), »in Malfo al Lošića« (1324).²⁵³ Slavenskog je porijekla.

Istočno od Lozice u brdu prema ulazu u Rijeku dubrovačku nalazila se »Rudina«²⁵⁴ (1364). Proizlazi od rudis, e = neobrađen. Rudina je livada odnosno pasište za ovce.²⁵⁵

Negdje oko Lozice jest »Tefilin don« (1316) »cum tota possessione que dicitur Tefilin don«.²⁵⁶

Vrbica se javlja kao »Verbiča« (1325),²⁵⁷ »in Malfo alle Uerbiče« (1357).²⁵⁸ Slavenskog porijekla. Sjeveroistočno pri vrhu brda jest »Chobilla uoda nel Dol« (1348).²⁵⁹ Postoji i danas. Kobila voda vjerojatno vlašskog porijekla u vezi sa stokom.

U Zatonu je »ecclesia sancti Stephani de Malfo«²⁶⁰ za koju zna i Anonim. Pokraj te crkve nađeni su 1950. god. ostaci starohrvatskog pletera. U tom mjestu je i luka »in portu Malfi« (1285).²⁶¹ Na dnu zaliva luke jest današnji Bulet »de Bulenta« (1330),²⁶² »de Malfo de Buleti« (1348).²⁶³ Zore misli da dolazi od latinske riječi bulire = vreti.²⁶⁴ Sjeverno od Buleta, sredinom obronka brda jesu »Granice« (1328) »in Malfo in loco qui dicitur Graniča«.²⁶⁵ Zapadno od Buleta je Obrovo, brdo, koje je, prema vijesti sačuvanoj kod Orbinija, zahumski knez Andrija poklonio Dubrovniku oko 1250.²⁶⁶ Obrovo, prema mišljenju Vl. Čorovića označuje trag Avara u okolini Dubrovnika.²⁶⁷ Južno od Obrova je Vrbočul »de Uerbociula« (1330)²⁶⁸ »in Malfo in loco qui dicitur Verbočola« (1353).²⁶⁹ Vlašskog možda porijekla zbog »ul«. Još niže prema moru jest »Dol« (1343) »de Malfo scilicet Dol«.²⁷⁰

Blizu Orašca pri moru su Poljice »in Palica« (1282).²⁷¹ U slavenskim ispravama »Police«.²⁷² Lokalitet »Puncta« (1282)²⁷³ u Poljicima vjerojatno se odnosi na Pontu istočno od Arabova, danas zvana »Pontá od vlake«,²⁷⁴ a ne na Pontu prema Orašcu preko potoka u Poljicima, jer bi ona bila izvan granica Astoreje.

Nije mi uspjelo ubicirati:

»ecclesia sancti Johanis de Malfo« (1315)²⁷⁵

»patagus maior sancti Johanis« (1324)²⁷⁶

²⁵³ Div. Not. 229. — 4, 7.

²⁵⁴ Div. Canc. 19, 90.

²⁵⁵ Riječnik hrvatskog ili srpskog jezika JAZU XIV s. v.

²⁵⁶ Div. Not. 2, 97'.

²⁵⁷ Div. Canc. 8, 10'.

²⁵⁸ Div. Not. 7, 131'.

²⁵⁹ Testam. 5, 36.

²⁶⁰ Statut, index.

²⁶¹ Čremošnik, Kanc. i not. spisi 371.

²⁶² Div. Canc. 9, 192'.

²⁶³ Testam. 5, 45.

²⁶⁴ Tudinke, 5.

²⁶⁵ Div. Not. 5, 200.

²⁶⁶ Foretić, Rad 283, 83-4.

²⁶⁷ Historija Bosne, 102.

²⁶⁸ Div. Canc. 9, 192'.

²⁶⁹ Vend. canc. 1, 64'.

²⁷⁰ Testamenta 3, 72.

²⁷¹ Čremošnik, Spisi ... 995; — Statut, index.

²⁷² Miklošić, Mon. ser. 38 — SCI IV 531 (1235).

²⁷³ Čremošnik, Spisi ... 995.

²⁷⁴ Prema ljubeznom saopćenju don N. Baburice

²⁷⁵ Div. Not. 2, 41.

²⁷⁶ Div. Not. 5, 11.

crkvu sv. Usmata »a Malfo ala montagna grande a santo Usmato« (1363),²⁷⁷ ukoliko to nije današnja crkva sv. Nikole na Obrovu.

»Barbazola« (1352).²⁷⁸ Vlaškog možda porijekla (*barbaciula > barbaciola) barbazola).

»Gruda« (1331).²⁷⁹ Slavensko porijeklo.

Gruž i okolica grada

Područje Gruža (Gravossium, Gravoixium) prostiralo se od današnjeg Kantafiga do zapadnih zidina grada. To se razabira iz jedne odluke Malog vijeća 1319. g. »quod vinea Junii de Čeria et vinea illorum de Pabora, et illa Domagne de Menče, que sunt posite extra portam de Ponente, prope illam ser Tripe de Čorči sint et esse debeant in districtu et territorio de Gravosio«. ²⁸⁰ Prema drugom podatku iz 1361. čitavo područje od Kantafiga do Sv. Jakova spadalo je pod stražu Gruža. »possessiones que sunt a sancto Jacobo de Uisniča uersus Grauosiam interridentur esse sub custodia Gravosie«. ²⁸¹

Zore izvodi Gruž iz grčke riječi γραβσιον²⁸². Jireček smatra da je predslavenskog porijekla;²⁸³ Skok, da potječe od ilirske riječi *grausium > Gravosium > Gruž;²⁸⁴ Bartoli, da je preromanskog porijekla;²⁸⁵ Colombis, da potječe od ilirskog grabh.²⁸⁶ Sa Colombisovim tumačenjem nije se složio B. Žganjer, smatrajući, da je malo vjerojatno i vrlo nategnuto.²⁸⁷ Vaillant napokon pretpostavlja da Gravosa — Gruž potječe od »santa croce«. ²⁸⁸ Mišljenje nije prihvaćeno.

Područje Gruža na sjeverozapadu počinje s Kantafigom »ad Caput fici« (1228).²⁸⁹ Romanskog je porijekla.²⁹⁰ Prema Skoku »najstariji hrvatski oblik morao je biti Карѣѣѣѣѣ, gdje je »p« prešlo u »n« pod utjecajem talijanske riječi canto, kako ispravno primjećuje Jireček.²⁹¹ Medini smatra da Kantafig ne potječe od »caput fici«. ²⁹² Na Kantafigu nalazila se »ecclesia sanctorum Cosme et Damiani ad capud ficus« (1313).²⁹³

Gruška uvala zvala se »portus Gravosii« (1319).²⁹⁴

Na mjestu gdje je danas crkva sv. Križa svakako je bila »ecclesia sancti Crucis« (1326).²⁹⁵

Na toj strani bio je negdje lokalitet »Posta«, »laposta« (1278)²⁹⁶ i »Dolinna« »vinea que dicitur Dolinna« (1300) i crkva sv. Nikole »s. Nicolai de Grauosio« (1300).²⁹⁷

²⁷⁷ Testam. 5, 230.

²⁷⁸ Mon. rag. II 144.

²⁷⁹ Aptagi 2, 40.

²⁸⁰ Mon. rag. V 145-6.

²⁸¹ Solovjev, Liber omnium reformationum, 59.

²⁸² Tuđinke 6; — Paljetkovanje 234-5.

²⁸³ Die Romanen I 60.

²⁸⁴ Les origines... 462, 477.

²⁸⁵ Le tre basolche... 415.

²⁸⁶ Cherso, Gravosa, e Gruž, Rešetarov zbornik, 444.

²⁸⁷ Kelti u Iliriku VAHD LIII 19.

²⁸⁸ Prema Bartoliju, Rešetarov zbornik 415.

²⁸⁹ SCD III 292.

²⁹⁰ Jireček, Die Romanen I 60.

²⁹¹ Prilozi ispitivanju... 327.

²⁹² Star. dubr. 104.

²⁹³ Div. Canc. 5, 77.

²⁹⁴ Mon. rag. V 127.

²⁹⁵ Testamen. 3, 26.

²⁹⁶ Čremošnik, Spisi... 25.

²⁹⁷ Praec. rect. 2, 148.

Područje Gruža bilo je prepuno kulturnih objekata, crkvice. Na jugoistočnoj strani zaliva, pri dnu, nalazila se crkva sv. Fuske »sancte Fusce de Grauosio« (1270).²⁹⁸ Ostaci vide se na istočnoj strani kuće Mikeline Krile.²⁹⁹ Zapadno od nje bila je »ecclesia sancti Pancratii de Grauosio« (1329),³⁰⁰ na zapadnoj strani današnje kuće braće Kolumbića. Do potresa 1667. bila je župna gruška crkva. Od potresa je sv. Mihajlo na Lapadu.³⁰¹ Još zapadnije, na mjestu, koje se danas zove Gimán, bila je crkva »sancti Geminiani de Grauosio« (1283)³⁰² odnosno sancti Gymanoi de Grauosio« (1283).³⁰³ Svakako je to mjesto dobilo ime po crkvi.³⁰⁴

U današnjem Sumratinu, po svoj prilici gdje je sada kuća obitelji Goić, bila je poznata crkva sv. Martina »apud sanctum Martinum« (1168).³⁰⁵ Nedaleko današnjeg kupališta prema jugu, na mjestu »Mandaljena« vide se ruševine gdje je bila »ecclesia sanctae Mariae Magdalena« (1326).³⁰⁶ Područje oko sv. Martina, pa današnjeg Babinog Kuka zvalo se širim imenom Lapad (Lapido, Lapedo, Lapado), »in Grauosio in loco qui dicitur Lapedo« (1284),³⁰⁷ »Grauosium cum Lapido et S. Martino«.³⁰⁸ Lapad, Zore izvodi je iz grčke riječi »ἐλας φ.τες«.³⁰⁹ Skok dovodi u vezu s latinskom riječi »lapide«,³¹⁰ Mayer, da je to prijevod ilirske riječi.³¹¹

Nad tim dijelom dominira brdo »Mons Acutus« (1286).³¹² Romanskog porijekla. U kasnijim stoljećima prozvano Petka, kako se i danas zove. U njegovom podnožju jest crkva sv. Mihajla »ad sanctum Michaelae de arboribus« (1283).³¹³ Oko crkve pružalo se polje »in Gruosio in plano sancti Michaelis del Albore« (1329).³¹⁴ Postoji i danas. Između sv. Mihajla i sv. Martina nalazila se »gliesia de sancto Joane« (1348).³¹⁵ Postoje razvaline. Na putu od Petke prema Gorici nalazi se crkva sv. Nikole poznata kao »santo Nicola de Binessa« (1348).³¹⁶ Sagrađena je

²⁹⁸ SCD V, 523.

²⁹⁹ O njenom smještaju Mattei, Zibaldone II 261; — Fisković, Prvi graditelji 65.

³⁰⁰ Div. Not. 5, 230'.

³⁰¹ Krečak, O razvalinama starih crkava u Lapadu, Jadranski dnevnik 25. XII. 1936.

³⁰² Div. Canc. 1, 123.

³⁰³ Div. Canc. 2, 13'.

³⁰⁴ Zore, Tuđinke 6; — Jireček, Das christliche... 30; — Bartoli, Das dalmatinische II, 304.

³⁰⁵ SCD II 119; — Matei, Zibaldone II 263; — Krečak nd.; — Jireček, Das christliche 26, 30.

³⁰⁶ Testam. 3,26; — o položaju Mattei, Zibaldone II 263; — Krečak nd.

³⁰⁷ Div. Canc. 1, 152.

³⁰⁸ Statut VII 64.

³⁰⁹ Tuđinke 12.

³¹⁰ Les origines... 479.

³¹¹ VAHD LI 141.

³¹² Skok, Les origines... 480.

³¹³ Testam. 1, 17'; — Jireček, Das christliche 30.

³¹⁴ Div. Canc. 6, 235'.

³¹⁵ Testam. 1348, 223'; — Mattei, n. d.; — Krečak, n. dj.

³¹⁶ Testamenta 1438, 159'; — Matei n. dj.; — Krečak, n. dj.

1286, kako se razabire iz natpisa koji se nalazi na zidu crkvice u dvorcu.³¹⁷

Na današnjem mjestu na Gorici je crkva »sancti Blasii de Grausoso« (1255).³¹⁸ Sjeveroistočno, na istom obronku vide se ruševine od »la glesia di Grausosa di santo Gregor, che sya del archiueschouado di Ragusa« (1363).³¹⁹ Osim te nadbiskupove postojala je i druga »ecclesia domini archiepiscopi de Grausio« (1349).³²⁰

Današnje polje kod Gospe od Milosrđa zvalo se »in plano Seluaçani« (1279)³²¹ »supra vallem de Seuaçano« (1313),³²² »seluançan« (1351).³²³ Rimskog je porijekla. Na istočnoj strani Selvacana bilo je »Toderò« (1320).³²⁴ Porijekla bizantinsko-grčkog (theodorus). Na sj. istoč. strani Selvacana, na maloj uzvisini blizu današnjeg hotela »Bellevue«, na mjestu Lunardo, bila je crkva »ad sanctum Leonardum de Seluaçano« (1280).³²⁵ Kasnije se jednostavno zvalo »sanctus Lunardo« (1348).³²⁶ Sačuvani su još neki ostaci.

³¹⁷ Čitav natpis sa razriješenim kraticama, ali ostavljenim gramatičkim i leksičkim greškama glasi:

ANNO DOMINI MCCLXXXVI EGO SIMON FILIUS DOMINI ANDREE DE
BENISA EDIFICAVI HANC
ECCLESIAM IN LOCO VINEARUM MEARUM IN GRAVOSIA AD HONOREM
OMNIPOTENTIS DEI ET
BEATE MARIE VIRGINIS ATQUE SANCTISIMI NICOLAI CONFESORIS CUI
SANCTISIMO CONFESUS (!) POSTMODUM
IN HAC VITA PRESENTI ET IN FUTURA ME TAMQUAM HUMILEM ET
INDIGNUM SERVUM
SUUM CUM PATRE ET MATRE MEA AC HEREDIBUS MEIS POCTERITATE
MICH I SUCCEDEN
TE RECOMENDO INVOCANS EIUS PATROCINIUM FIDELIMENTE ET DEVOTA
UT IN SEPARA
CIONE ANIME A CORPORE ME INDIGNUM PROTECTIONIS SUE AUXILIO
TUEANTUR OMNIS AUTEM QUI HANC SC
RIPTURAM LEGERIT AD DEUM OMNIPOTENTEM ET VIRGINEM GLORIOSAM
AC SANCTISIMUM CONFESOREM NI
COLAUM PATRONUM ISTIUS ECCLESIE SUSPIRIIS ROGO DEVOTIS PRO ME
INTERCEDANT AMEN
VOLO ENIM ET IUBEO UT DICTAM AECCLESIAM CUM POSESIONIBUS SUIS
A MEIS HEREDIBUS ET SUCCESORIBUS ET IN CUIUS
MANUS PERVENIT GUBERNET LUMINANDO ET OFICIANDO EAM PER
PETUALITER AD REVERENCIAM OMNIPOTENTIS DEI ET BEATE
MARIE EIUS MATRI ATQUE SANCTORUM NICOLAI ET SIMONIS IUDE ET
BEATI DIMITRI QUORUM NOMINA SUNT ALTARIUM ET
DE HIS EST PUBLICUM INSTRUMENTUM APUD TESAURARIOS ECCLESIE
SANCTE MARIE MAIORIS!

Natpis je donio i Gian Maria Mattei, Memorie storiche su Ragusa (Zibaldone III) 189 ali sa mjestimično netačnom lekcijom.

³¹⁸ SCD IV 610-1.

³¹⁹ Testam. 5, 294; — Mattei n. dj.; — Krečak n. dj.

³²⁰ Div. Canc. 16, 70; — Fisković n. dj. 64.

³²¹ Čremošnik, Spisi... 45.

³²² Div. Canc. 1, 78°.

³²³ Div. Canc. 12, 322.

³²⁴ Div. Canc. 6, 220.

³²⁵ Čremošnik, Spisi... 209.

³²⁶ Testamenta 5, 102; — Krečak n. dj.

Iznad Selvacana, na sjevernoj strani, diže se Montovjerna »de Monti Berto in Grauosio« (1311).³²⁷ Općenito se smatra da dolazi od Mons Bertus.³²⁸ Jedino Medini od »Mons vernus«.³²⁹ Dalje prema istoku dolazi se do tzv. »Tri crkve«, »Tres basilicas« »tre basolche«, »Tres ecclesiae«, »Tre chiese«.³³⁰ Bile su posvećene sv. Jurju, Apolinaru i Klementu. »ecclesia s. Georgii de Tribus basilicis« (1281);³³¹ »ecclesia s. Clementis de Tribus basilicis« (1282);³³² »ecclesia sancti Apolinaris extra muros ciuitatis« (1326).³³³ U blizini nalazila se »ecclesia sancti Johannis de Foris apud tres ecclesias« (1352).³³⁴

Današnja Ilijina Glavica zvala se »Mons sancti Ellye« (1326).³³⁵ U današnjem Bogišićevom parku nalaze se ostaci »ecclesie sancti Elie de Tomba« (1283).³³⁶

Ispod tog brežuljka jest »ecclesia sancti Andree de Agnara« (1326)³³⁷ ili jednostavnije »apud sanctum Andream« (1312).³³⁸ Postoji i danas. Pokraj nje tekao je jedan potok.³³⁹

Na jugu prema moru, ispod današnjeg parka Gradac, jesu Danče »in Dancio« (1327)³⁴⁰ ili »in Grauosa in Danče« (1335)³⁴¹ ili »in Grauosio in loco dicto Anče« (1336).³⁴² Zore misli da »Danče je deminutiv dna, što se još čuje gdjgdje za dno od bačve«.³⁴³ Skok, da je latinskog porijekla,³⁴⁴ Sindik neslavenskog.³⁴⁵ Povrh Danača, u parku Gradac nalazila se »ecclesia sancte Marie de Pillis« (1302).³⁴⁶

Slijedi područje Pila »uersus Pillem« (1255).³⁴⁷ Grčkog porijekla od πύλαι³⁴⁸ Na današnjem Lovrijencu je »ecclesia sancti Laurentii de Pillis« (1284),³⁴⁹ a pri moru sv. Jurja »ad Pile ad ecclesiam sancti Georgii« (1313).³⁵⁰ Postoji i danas. U Pilama »Između vrta« jest crkva »sancti Felicis« (1281),³⁵¹ spominjana kao »ecclesia sancti Felicis prope fratres minores« (1313),³⁵² »extra murum ad sanctum Felicem in Grauosio« (1341).³⁵³ Zapadnije od Sv. Feliksa na mjestu zvanom »Jammine«³⁵⁴ nalazio se samostan Male Braće (gdje je sada hotel »Imperijal«). Samostan je bio oko 1235. podignut, a 1317—18. porušen zbog rata, pa su se franjevci preselili u grad 1318. Uz samostan bila je i crkva sv. Tome, koja nije srušena. Spominje se još 1320,³⁵⁵ i kasnije 1363.

³²⁷ Div. Not. 1, 30.

³²⁸ Zore, Tudinke 14; — Jireček, Die Romanen I 61; — Skok, Les origines... 479 od »mount viernu«.

³²⁹ Star. dubr. 104.

³³⁰ Bartoli, Le tre basolche...

³³¹ Čremošnik, Spisi 666.

³³² Ibidem 734.

³³³ Div. Not. 5, 136.

³³⁴ Div. Not. 7, 33'.

³³⁵ Div. Not. 5, 142'.

³³⁶ Div. Canc. 1, 118; — Statut 437 (1235).

³³⁷ Div. Not. 5, 120'.

³³⁸ Div. Canc. 5, 11'.

³³⁹ Ibidem.

³⁴⁰ Div. Not. 5, 167.

³⁴¹ Div. Canc. 11, 106.

³⁴² Div. Not. 11, 121'.

³⁴³ Paljetkovanje 222.

³⁴⁴ Les origines... 481.

³⁴⁵ Dubrovnik i okolina 25.

³⁴⁶ Mon. rag. V 24.

³⁴⁷ SCD IV 601.

³⁴⁸ Jireček, Trgovački drumovi... 19; — Zore, Tudinke 16.

³⁴⁹ Div. Canc. 1, 151'.

³⁵⁰ Div. Canc. 5, 96.

³⁵¹ Čremošnik, Spisi... 486.

³⁵² Div. Canc. 5, 205.

³⁵³ Div. Canc. 13, 24'.

³⁵⁴ Rastić, Chronica ragusina... 105.

³⁵⁵ Fisković n. dj. 107.

»sanctus Thoma di fuora«. ³⁵⁶ Srušena je po svoj prilici 1463. iz obrambenih razloga. ³⁵⁷ U Pilama su još bile crkve »san Vito lin Pillar« (1348), ³⁵⁸ pa crkva »santo Domino in Pilla« (1348), ³⁵⁹ »ecclesia sancti Domini extra« (1363). ³⁶⁰ To je po svoj prilici crkva čiji se ostaci nalaze na južnoj padini Montovjerne. Matijašević misli da su je sagradili izbjeglice iz stare Salone. ³⁶¹

Neodređene su ubikacije lokaliteti i kulturni objekti:

»Grauosio in loco dicto Ledine« (1345), ³⁶²

»in Grauosio supra Chasta (!) Gnidum (!) (1360), ³⁶³

»di Grauos a sancto Serixto«, »santo Serico« (1363), ³⁶⁴

»ecclesia Trasfigurationis« (1285) bila je negdje na putu za Rijeku, ³⁶⁵

»a santo Usmeth de Grauosa« (1348), ³⁶⁶

»ecclesia sancti Blasii in la costera socta la via« (1348) na imanju Gundulića. ³⁶⁷

Prema oporuci B. Gundulića imala se 1348. sagraditi »in lo loco de li frar predicatori una capella . . . chiamata sancta Maria«. ³⁶⁸

Okolica grada

Prostor sjeverno i istočno od gradskih zidina tamo do Orsule općenito se zvao »extra muros« (1282), »post muros ciuitatis« (1321), »extra menia ciuitatis« (1327).

Neposredno kod grada, na mjestu današnjeg »Priječko« nalazilo se predgrađe (suburbium) zvan »burgus«. Kad su se 1252. počele graditi nove zidine »burgus« je obuhvaćen unutar zidina ³⁶⁹ i smatran sastavnim dijelom grada »post constructionem muri burgus pro civitate habeatur«. ³⁷⁰

Sjeverno od gradskih zidina bila je »ecclesia s. Catarine cum cimiterio« (1352). ³⁷¹ Nalazila se na mjestu garaže ispod današnjeg Vatrogasnog doma. Između tog groblja i zidina tekao je »patagus maior« (1355), ³⁷² danas je natkrit.

Na istočnom dijelu grada jesu današnje Ploče »Ploča« (1348). ³⁷³

I tu prevladavaju kulturni objekti. Na neodređenom mjestu bili su: »S. Nicola de Ploča« (1348) i »S. Blasio de Ploča« (1348). ³⁷⁴

Na Pločama, gdje je kuća Račić, povrh Lazareta, nalazila se »ecclesia sancti Antonii« (1320), ³⁷⁵ sastajalište članova poznate bratovštine Antonina. Na putu prema Brgatu bila je »ecclesia sancti Vitalis« (1283), ³⁷⁶ a na putu prema Župi »ecclesia sancti Trifonis« (1297). ³⁷⁷

³⁵⁶ Testam. 5, 220'.

³⁵⁷ Fisković n. dj. 108.

³⁵⁸ Testam. 1348, 160; — Čremošnik, Spisi 103.

³⁵⁹ Testam. 1348, 159'.

³⁶⁰ Distrib. test. 2, 34.

³⁶¹ Zibaldone II 265.

³⁶² Mon. rag. I 203.

³⁶³ Distrib. testam. 1, 208'.

³⁶⁴ Testam. 5, 293.

³⁶⁵ Div. Canc. 2, 44.

³⁶⁶ Testam. 5, 59'; — Jireč. Die Romanen. 10.

³⁶⁷ Testam. 1348, 48; — Fisković n. dj. 65.

³⁶⁸ Testam. 1348, 48.

³⁶⁹ Rastić, Chronica 90; — L. Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, Zagreb 1955, 19.

³⁷⁰ Statut VI, 27.

³⁷¹ Div. Not. 7, 13'.

³⁷² Vend. Canc. 1, 124'

³⁷³ Testam. 1348, 160.

³⁷⁴ Testam. 1348, 160.

³⁷⁵ Div. Canc. 6, 219'.

³⁷⁶ Div. Canc. 1, 142.

³⁷⁷ Div. Canc. 3, 50'.

Negdje izvan grada, vjerojatno na Pločama nalazila se Đudeka »extra muros ciuitatis ad iudecham« (1326),³⁷⁸ »Çudeyca« (1367).³⁷⁹ Medini pretpostavlja da je tu bilo naselje Židova poslije njihovog bijega iz Španjolske,³⁸⁰ dok J. Tadić misli da su tu boravili Židovi stranci koji su na kraće vrijeme dolazili u Dubrovnik. Smatra da Đudeka nije morala imati veze s boravkom Židova, nego se tako mogao prozvati predio koji je bio neuredan i zapušten.³⁸¹

Pri moru nalazi se »Spelunca Mauritiū« (1234),³⁸² »spella de Maurich« (1335),³⁸³ poznata pod imenom »Betina špilja«.

Središnja tačka istočnog dijela oko grada jest »monasterium sancti Jacobi apostoli« koji je 1222. sagradio Ivan Gundulić i žena mu Dobroslava »in loco qui Brelus vocatur«, poznat pod imenom Sv. Jakov od Višnjice »a sancto Jacobo Visnize« (1228)³⁸⁴ po selu Višnjici. Razvaline sela vide se i danas povrh puta za Župu. Prema hidronimu Brelas, mora da je tu bio neki potok žive vode Brelas = Vrelo, sada presahnuo.³⁸⁵ Po tom samostanu čitav predio naziva se jednostavno sv. Jakov »eundum ad sanctum Jacobum« (1358) ili »eundo ad santum Jacobum de Uisnića« (1359).³⁸⁶ Brdo povrh samostana zvalo se opet »ad montem sancti Jacobi« (1340).³⁸⁷ Krajnju tačku predstavljala je »ecclesia sancte Ursule« (1348),³⁸⁸ čiji se ostaci vide i danas.

Još samo da se zadržimo na tumačenju porijekla riječi Ragusium.

Konstantin Porfirogenet smatra da je Rausa, Ragusa nastalo od grčke osnove λαῦ koja je prešla u ῥαῦ, odnosno ῥαούσιη.³⁸⁹ Slično se nalazi kod Popa Dukljanina³⁹⁰ i u tzv. Milecijevim stihovima.³⁹¹ To su redom prihvaćali više manje svi historičari. Zore međutim izvodi iz riječi ῥαύσιον, s time da je potpuna grčka riječ glasila γραύσιον. Nije se složio da Rausa proizlazi iz lausa.³⁹² Jireček je također iznio da latinsko labes nema veze s riječju Ragusa,³⁹³ nego da Ragusa, Ragusium, ῥαούσιον »ist eine Reihe antiker Namen erhalten«.³⁹⁴ Napokon Skok ističe da ῥαούσιον nije nastao od λαῦ jer je izraz Rausium

³⁷⁸ Div. Not. 5, 138'.

³⁷⁹ Mon. rag. IV 99.

³⁸⁰ Star. dubr. 297, bilj. 369.

³⁸¹ Jevreji u Dubrovniku do pol. XVII st. 8.

³⁸² SCD III 400.

³⁸³ Div. Not. 2, 112'.

³⁸⁴ SCD III 216, 292.

³⁸⁵ U dokumentu od 22. VII 1254. (SCD IV 564) kojim Inocencije IV podjeljuje privilegij tom samostanu spominju se Subrende. To je vjerojatno jako iskrivljeno i pogrešno napisano Vrelo. Medini netačno povezuje Subrende s Prenjom (Star. dubr. 161). O tom Vrelu usp. još Jireček, Das christliche... 30.

³⁸⁶ Vend. Canc. 1, 176, 187'.

³⁸⁷ Div. Not. 6, 284'.

³⁸⁸ Testam. 5, 78'.

³⁸⁹ Rački, Documenta... 401.

³⁹⁰ Šišić, Pop Dukljanin, 320.

³⁹¹ A. K. Matas, Miletii versus, 10.

³⁹² Tuđinke, 16.

³⁹³ Trgovački drumovi... 20-1.

³⁹⁴ Die Romanen I 60.

starijeg, prehistorijskog, ilirskog porijekla, »Lau« pak da je postalo od labes. To je mlađa romanska riječ. Otočić na kojem su se naselili bjegunci iz Cavtata zvao se Ragusium, a strme strane tog otočića zvale su se labes, odnosno lau.³⁹⁵ Mayer ubraja također Ragusium među ilirske riječi.³⁹⁶

Iz iznesene toponomastike i ubikacije mogu se izvući raznovrsni zaključci.³⁹⁷ Po porijeklu lokaliteta zaključujemo da su se vršile smjene različitih etničkih slojeva: predilirskih, ilirskih, rimsko-romanskih, vlaških, slavenskih. Toponimi i hidronimi — predromanski i romanski — predromanske preuzeli su Romani, pokrivaju čitavo područje Astareje. Gušći su i brojniji blizu samog Dubrovnika, a rjeđi što su udaljeniji. Mnogi romanski toponimi mlađeg su, srednjovjekovnog porijekla, pa ih bez sumnje treba razlikovati od starijih rimskih. Pokraj predromanskih i romanskih javljaju se i slavenski (Malfum—Zaton; Bullentum—Vrelo; Bulet—Oko; i sl.). Slavenski toponimi potpuno prevladavaju na području koje je darovao Uroš IV, osim nekoliko izuzetaka (Burnum, Spilan i dr.). Hidronimi su uglavnom slavenskog porijekla. Uslijed prodora Slavena neki neslavenski toponimi potpuno su se izgubili (Toderò, Mons Acutus, Arena, Burnum, Selvançanum). Neslavenski koji su se sačuvali, preuzeti su preko kršćanstva. Grčki toponimi pod utjecajem su najviše Bizanta. Vlaška naselja razmještena su na granici prema zaleđu.

Najgušće su naseljena plodna područja. S najviše toponima obiluju: Župa, dolina Šumeta, polja oko Zatona, ravnice u Gružu. Slabije je naseljen Brgat, Srđ, Rijeka. U Rijeci, na lijevoj obali sve do Sustjepana spominje se samo jedan lokalitet: Lauragna, a i taj je problematičan.

Starost pojedinih naselja nesumnjivo je velika. Sigurno je da postoje i da su postojali tada kad su registrirani i kad se prvi put pojavljuju u arhivskim knjigama i dokumentima. Izvan sumnje je opet da su naselja, zaseoci i selišta kao ekonomske jedinice postojali i prije njihove pojave u dokumentima. Za slavenska naselja može se reći da se ne javljaju prije VII st. Bizantinski utjecaji počinju jače od VI st. Rimski relikti mogu vući porijeklo od II st. ere, kad su Rimljani zauzeli to područje, za ilirska važan je dolazak Ilira u II tisućljeću st. e., a predilirska svakako ranije u prehistorijsko razdoblje. Prošlost dubrovačkog područja moramo dakle početi istraživati od najdavnijih vremena.^{397a} Iz datuma pojavljivanja slavenskih naselja vidi se da je Župa

³⁹⁵ Les origines... 455-62.

³⁹⁶ Die Sprache ... 282-3.

³⁹⁷ Budući da mi je u ovoj radnji bio glavni cilj registrirati i ubicirati toponime, hidronime i ostale lokalitete nisam se upustio u izlaganje širih sinteza i zaključaka.

^{397a} Nije na odmet spomenuti da je I. Marović (Arheološko iskapanje u okolici Dubrovnika, Anali V-VI) pronašao i opisao kamene gomile (tumuluse) u području Župe. Po njegovom mišljenju i keramika sa Spilana i Graca potječe iz prehistorije. Neke prehistorijske objekte (prehistoric Stonebarrows) u Župi oko Brgata i Dupca zabilježio je i A. J. Evans (Antiquarian researches in Illyricum I, II Westminster 1883, mapa str. 100-101). U okolici Zarkovice, istočno i sj. istočno od nje, našao sam tri kamene gomilice, koje upućuju na prehistorijski način ukapanja. Gomilice

i čitava Astareja bila dobro naseljena prije 1357, godine darovanja gornjih dijelova. Time se pobija tvrdnja Sindika »stalna naselja u Gornjoj Župi, u Šumetu i Rijeci nastala su najranije krajem XIV vijeka, a većinom poslije tog vremena«. ³⁹⁸ Tu netačnu tvrdnju prihvatio je i Šišić. ³⁹⁹

Naseljenost potvrđuju i mnogobrojni kulturni objekti. Upravo je čudno da na tom relativno malom prostoru postoji velik broj crkvice. Ti kulturni objekti ne moraju biti odraz velike naseljenosti, jer su mnoge kapelice sagrađene u zavjetne i druge svrhe, osobito 1348. prigodom prolaza kuge. Crkvice i crkve koje imaju uza se grobove bile su središta vjerskih zajednica, ljudi koji su tu živjeli i radili. Groblja su dokaz naseljenosti. Crkve s grobljima spominju se u Platu Sv. Ivan; u Župi Sv. Đurađ i Sv. Petka; u Šumetu ispod Lastve spominje se neko groblje. ⁴⁰⁰ Osim tih veoma su stara groblja uz crkvu sv. Ilara u Mlinima, sv. Stjepana u Kuparima, sv. Matije u Župi, sv. Kuzme i Damjana, sv. Nikole, sv. Mihajla u Šumetu, sv. Marije na Rožatu, sv. Stjepana u Sustjepanu, sv. Stjepana u Zatonu, sv. Pankracija i sv. Mihajla u Gružu, sv. Katarine izvan zidina grada. Osim tih uobičajenih kulturnih mjesta za ukop mrtvaca vjerojatno su groblja bila: Velike Rake i Male Rake na Brgatu. ⁴⁰¹

Budući da je u literaturi obrađeno odakle dolaze kultovi pojedinih svetaca, neću u to pitanje ulaziti. ⁴⁰²

su smještene na lijepom položaju — vidikovcu — u smjeru zapad-istok, okružene su kamenom kružnicom promjera 3-4m. (Ukoliko to nisu oni objekti, koje je ubicirao Evans, pa ih je zabunom ucrtao oko Brgata i Dupca).

³⁹⁸ Dubrovnik i okolina 21.

³⁹⁹ O hrvatskoj kraljici Margareti, »Dubrovnik« 1930, 33.

⁴⁰⁰ Mon. rag. III 331, 336, 344, 345.

⁴⁰¹ O grobljima vodila je računa vlada republike, pa je pazila da zemlja dodijeljena za groblja ne budu zasađena i tako prisvojena. Usp. Libro negro dell' Astarea, izvještaj o obilasku terena 1428, 34.

⁴⁰² Jireček, Die Romanen I 52 i d.

Résumé

LA TOPOGRAPHIE HISTORIQUE DE L'ASTARÉA DE DUBROVNIK JUSQU'EN 1366

En se basant sur les matériaux d'archives non publiés jusqu'à présent, particulièrement sur les données conservées dans les registres de notaire des archives de Dubrovnik et d'autres, ainsi que sur les documents et la littérature publiée, l'auteur étudie la topographie historique de l'Astaréa de Dubrovnik jusqu'en 1366. L'Astaréa d'alors comprenait les territoires de l'actuel Župa, Šumet, Rijeka, Zaton, Gruž ainsi que les environs de la ville.

La frontière de cette Astaréa allait en 1366 du ruisseau Ljuta à Plat sur l'actuel sommet de Kunja Glavica, puis suivait la crête des montagnes au-dessus de Plat et Župa jusqu'à Ivanica. De là elle tournait vers le Sud en suivant les sommets de la montagne dans la direction de Gornji Brgat où elle tournait à l'Ouest en passant par les sommets des montagnes au-dessus de Šumet jusqu'à Golubov Kamen au-dessus de la Dubrovačka Rijeka. C'est encore aujourd'hui la limite de l'arrondissement de Dubrovnik et la frontière de la République Populaire de Croatie du côté de la République Populaire de Bosnie et Herzégovine. De Golubov Kamen elle tourne vers le Sud-Ouest jusqu'à Vrijesno Brdo au-dessus de Rožat et Slapi, situés plus haut que Mokošica. Elle monte ensuite vers l'Ouest au-dessous de Golubov Puč et Podbrežje et atteint le sommet de la montagne au-dessus de Lozica, puis elle continue jusqu'à Stražišće. De là elle passe au-dessus de Štikovica, aboutit à Granice à Zaton, monte jusqu'à Obrovo pour descendre enfin à Poljica.

A l'intérieur de ce territoire se trouvent les localités dont l'origine remonte encore dans la préhistoire. On y mentionne également des toponymes illyriens, puis romains qui datent certainement après le IIe siècle avant J. C. lorsque les anciens Romains occupèrent le territoire. Il y a également des toponymes d'origine byzantine qui ne peuvent pas être datés avant le VIe siècle après J. C. On y trouve ensuite de différents toponymes romans, romano-dalmates et enfin Slaves dont l'origine remonte sûrement au VIIIe siècle lorsque les Slaves sont venus sur les Balkans. On y trouve aussi des toponymes morlaques. Les toponymes slaves sont plus denses près de la frontière de l'Astaréa. Presque tous les hydronymes sont d'origine slave. Župa, Šumet, Gruž et Zaton étaient le territoire avec une population plus dense et Brgat, Srdj et Rijeka (rive gauche) avec une population moins dense. L'auteur réfute l'affirmation de I. Sindik selon lequel les parties supérieures de l'Astaréa n'étaient pas habitées avant la fin du XIVe siècle.

L'auteur constate l'existence de nombreuses églises. L'auteur a tâché de localiser tous les toponymes, tous les hydronymes et les objets du culte (dont les »stećci«). A cet effet il a également dressé une carte topographique historique de l'Astaréa de Dubrovnik avant 1366.